

САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНЫ АСПЕКТ СІСТЭМНАЙ ТРАНСФАРМАЦЫІ У КРАІНАХ ЦЭНТРАЛЬНАЙ І ЎСХОДНЯЙ ЕЎРОПЫ: СУТНАСЦЬ, АСНОЎНЫЯ НАПРАМКІ, НАСТУПСТВЫ

М. В. Стралец

Брэсцкі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт, г. Брэст, Беларусь

Стартавая кропка постсацыялістычнага этапа ў гісторыі Ўсходняй Еўропы – пачатак ажыццяўлення канцэпцыі “шокавай тэрапіі”. Краіны рэгіёна зрабілі шэраг паслядоўных крокаў у дадзеным накірунку. Першы крок – “макрэканамічная стабілізацыя, якая ўключае барацьбу з інфляцыяй, узмацненне жорсткасці крэдытнай і падатковай палітыкі, ўрэгуляванне вонкавай запазычанасці. У якасці наступнага кроку меркавалася татальная лібералізацыя эканомікі. Асаблівую важнасць мела фарміраванне камерцыйнай банкаўскай сістэмы, развіццё недзяржаўных фінансавых рынкаў. Усе абмежаванні дзейнасці прыватнага сектара належалі адмене. Развіццё інстытута прыватнага прадпрымальніцтва меркавала таксама ўводзіны працэдур банкруцтва, скасаванне манополіі, адмову ад штучнага прыярытэту тых ці іншых галін і відаў вытворчасці... Дзяржава пераходзіла да сістэмы ўскоснага рэгулявання [1; с.163].

Важна адзначыць, што “аслабленне дзяржаўнага кантроля і адмова ад манопольнага становішча дзяржавы ў эканоміцы пачаліся ў шэрагу краін ЦУЕ (Венгрыя, Польшча, былая Югаславія) яшчэ ў 80-я г... У перыяд пераходу да рынкавай эканомікі доля дзяржаўных даходаў у ВУП стала зніжацца амаль ва ўсіх краінах ЦУЕ, што было наступствам лібералізацыі эканомікі, якая праводзілася”. [2; с.644-645]

“Асноўныя пераўтварэнні “шокавай тэрапіі”, якія былі ажыццёўлены ва ўсходнееўрапейскіх краінах на працягу 1990 – 1992 гг., прывялі да дваістых вынікаў... Імкліва сфарміравалася рынкавая інфраструктура. Быў ліквідаваны дэфіцыт спажывецкіх тавараў. У сферу прадпрымальніцкай дзейнасці ўключылася значная частка насельніцтва. Аднак негатыўныя наступствы шокавай тэрапіі пераўзыйшлі ўсе самыя песімістычныя чаканні. Паследаваў глыбокі спад вытворчасці. Беспрацоўе ўвогуле па рэгіёну ахапіла больш 1/10 працаздольнага насельніцтва. Велізарныя маштабы набыла інфляцыя” [1, с.164]. Яна “у Польшчы, Балгарыі, Харватыі межавала з гіперінфляцыяй” [2, с.645]. Да таго ж дабавіўся “банкаўскі крызіс, які распачаўся з-за таго, што камерцыйныя банкі не адразу прыстасаваліся да новых умоў гаспадарання, на першых парах выдаючы незабяспечаныя крэдыты, а таксама дапускаючы розныя злоўжыванні. Не апраўдаліся надзеі на масавы прыток у ЦУЕ замежных інвестыцый, паколькі замест чакаемых прамых інвестыцый у рэальны сектар эканомікі ў рэгіёне назіраўся прыток спекулятыўнага фінансавога капіталу, які даволі хутка абрушыў фінансавы рынак усходнееўрапейскіх краін, які нараджаўся.

Самым жа адчувальным наступствам сацыяльна-эканамічных пераўтварэнняў у ЦУЕ аказаўся падман грамадскіх чаканняў. Нягледзячы на тое, што рэформы—працэс працяглы і паступовы, грамадства прагло імгненных вынікаў і хуткага дасягнення ўзроўня жыцця па стандартах вядучых сусветных дзяржаў. Фактычна ж жыццёвы ўзровень насельніцтва краін ЦУЕ знізіўся”. [3; с.361]

“Так, рэальныя спажывецкія выдаткі насельніцтва ў Польшчы спачатку (у 1989—1990 гг.) знізіліся на 27 %, але затым сталі расці і ўжо ў 1993 годзе перавысілі ўзровень 1989 года. У Чэхіі гэтыя выдаткі знізіліся толькі ў 1991 годзе на 24 %, але ўжо ў 1996-м перавысілі ўзровень 1989 года. У Румыніі падзенне спажывецкіх выдаткаў працягвалася да 1992 года (на 9 %), затым пачаўся іх рост і ўзровень 1989 года быў пераўзойдзены ў 1995 годзе. У Балгарыі і Славакіі рэальныя спажывецкія выдаткі зніжаліся адпаведна да 1997 і 1994 года (на 36 і 28 %), затым сталі расці і дасягнулі ўзроўню 1989 года к 2005-му. У выніку ўсіх гэтых цяжкасцяў з рэгіёна ЦУЕ эмігравала 2,5 млн чалавек.

На (аналізуемым.—М. С.) этапе сістэмнай трансфармацыі побач з падзеннем рэальных даходаў насельніцтва рэзка ўзрасла сацыяльная дыферэнцыяцыя. Так, калі ў 1987—1988 гадах у Польшчы беднымі лічыліся 2,1 млн чалавек, або 6 % насельніцтва, то ў 1993—1995 гадах — 3,8 млн чалавек, або 10 %. У Венгрыі ў 1987—1988 гадах было 0,1 млн беднякоў (1 % насельніцтва), у 1993—1995 гадах — 0,7 млн чалавек (7 % насельніцтва), у Румыніі адпаведна 1,3 млн чалавек (6 % насельніцтва) і 10,8 млн чалавек (48 % насельніцтва)”. [5; с.40-41]

“Абвастэрэнне сацыяльнай абстаноўкі, відавочная неабходнасць карэктываў рэфарматарскага курсу выклікалі перабудову партыйна-палітычнага спектру і прыход да ўлады левацэнтрысцкіх сіл. Канцэптуальную аснову абноўленай стратэгіі рынкавых пераўтварэнняў склаў так званы градуалістычны падыход... Ключавым кампанентам усіх градуалістычных канцэпцый стала ідэя сацыялізацыі рэформ, якія ажыццяўляюцца, змяншэння іх выдаткаў, неўзіраючы на павелічэнне тэрміну рэалізацыі і адступленне ад мадэлі “капіталізму без прыметнікаў”. Але столь жа агульным недахопам з’явілася адсутнасць выразных адказаў на ключавыя праблемы, якія выяўлены лібералізацыйнымі шокамі” [1; с.166-167].

“Працэс вяртання да ўлады ... прыхільнікаў сацыялістычнага шляху развіцця... супаў з падзеннем папулярнасці неакансерватараў на Захадзе і перамогай сацыялістаў у шэрагу краін Заходняй Еўропы. Аднак агульная стратэгічная лінія рынкавых рэформ у краінах ЦУЕ аказалася непахіснай. Нават прэзідэнт-камуніст Аляксандр Кваснеўскі, які змяніў Валенсу ў Польшчы, па-ранейшаму праводзіў курс, які быў зададзены яго папярэднікам. Размова, хутчэй, можа ісці толькі аб большай сацыяльнай функцыі дзяржавы, большых гарантыях насельніцтву ва ўмовах рынкавай эканомікі, якая склалася” [3; с.361].

“Развіццё законатворчасці... у накірунку рынкавай эканомікі ў сярэдзіне 90-х гг. дазволіла забяспечыць абарону праваў уласнасці, сфармаваць інстытут кантрактных адносін, забяспечыць прававыя асновы канкурэнтнага асяроддзя, фармалізаваць працэдуру пачатку і завяршэння гаспадарчай дзейнасці, у тым ліку найбольш хваравітае пытанне — заснаванне і парадак банкруцтва. У выніку, пачалі складвацца стабільныя рынкавыя “правілы гульні”, якія спрыялі зніжэнню прадпрымальніцкіх рызык і прыцягненню замежных капіталаўкладанняў”. [1; с.168]

Разам з пачаткам “шокавай тэрапіі” стартавала “малая” прыватызацыя. “Перадача ў прыватны сектар часткі сярэдніх прадпрыемстваў у форме арэнды, продажу і рэ-тытуцыі... адбылася ў пачатку 90-х гг. даволі паспяхова. Магазіны, рэстараны, майстэрні малых і сярэдніх памераў былі распроданы за грошы. “Малая” прыватызацыя ў краінах ЦУЕ ажыццяўлялася пры большым уліку інтарэсаў спажывцоў. Так, у Чэхіі і Славакіі забаранялася на працягу пэўнага часу пераарыентацыя дзейнасці прыватызаванага аб’екта на больш прыбытковую, але менш грамадска значную”. [2; с.647]

“У сярэдзіне 90-х гг. распачаўся новы этап прыватызацыі. У адрозненне ад пераважна “шокавай тэрапіі”, прыватызацыя стала распаўсюджвацца на базавыя галіны і буйныя прадпрыемствы, у тым ліку нерэнтабельныя, якія былі абцяжараны збытачнай занятасцю, састарэлым абсталяваннем, вялікай сацыяльнай інфраструктурай. Больш шырока выкарыстоўваліся аукцыённыя формы прыватызацыі, жорстка выкаранялася практыка полулегальнага распродажу дзяржаўнай маёмасці, выкарыстання дзяржаўных сродкаў для некамерцыйнага фінансавання прыватных фірм”. [1; с.168]

Важна адзначыць і спецыфіку правядзення прыватызацыі на ўзроўні канкрэтных краін. “Ваўчэрны варыянт прыватызацыі быў прыняты ў Чэхіі, Славакіі, Балгарыі, Польшчы і Румыніі. Грамадзяне гэтых краін атрымалі ваўчэры, боны або сертыфікаты, якія даюць права на пэўную долю дзяржаўнай уласнасці, якая прыватызуецца. У

выніку ваўчэрнай прыватызацыі сярэдні грамадзянін у краінах ЦУЕ меў магчымасць атрымаць даволі значную ўласнасць (у Чэхіі – каля 1 тыс., у Румыніі прыкладна 500 дол.). Аднак дастаткова паспяховай ваўчэрная прыватызацыя аказалася толькі ў Чэхіі. У астатніх жа краінах ЦУЕ яна ў сярэдзіне 90-х гг. страціла ролю галоўнага інструмента пераацэнкавання дзяржаўнай уласнасці. У той жа час Венгрыя, якая абвясціла адмову ад ўсеагульнага і бясплатнага падзелу дзяржаўнай маёмасці і спрабавала ажыццявіць прыватызацыю толькі на грунце куплі-продажу, у сярэдзіне 90-х гг. была вымушана выкарыстаць ільготныя ўмовы набывання ўласнасці, напрыклад, за страту, якая нанесена грамадзянам у гады камуністычнага рэжыма".[2; с.647-648]

"Самымі складанымі часткамі сістэмнай трансфармацыі краін ЦУЕ аказаліся рэформы сацыяльнага забеспячэння, асабліва пенсійнай сістэмы і аховы здароўя. У часы сацыялізма ўсе пенсіянеры і хворыя атрымлівалі пенсіі і бясплатныя медыцынскія паслугі за кошт дзяржаўнага бюджэту. Пры гэтым не казалася аб тым, што так званыя грамадскія фонды спажывання фармуюцца за кошт сур'ёзнай недаплаты працы. Зараз жа прыйшлося не толькі павышаць рэальныя даходы насельніцтва з мэтай давадзення іх да ўзроўню, які маюць краіны Заходняй Еўропы, але і пераходзіць на новыя тэхналогіі фінансавання сацзабеспячэння. Ставілася задача хаця б напалову аддзяліць сістэму сацзабеспячэння ад дзяржбюджэту, увязаць сацыяльныя выдаткі з даходнай часткай бюджэту за кошт частковай камерцыялізацыі гэтай сістэмы. Практычна стала фармавацца сістэма сацыяльнай абароны насельніцтва з выкарыстаннем новых тэхналогій".[5; с.39-40]

"Нягледзячы на адносную сінхроннасць рэформаў і падабенства агульнай стратэгіі, яны прывялі да вельмі розных вынікаў. Пяць краін – Чэхія, Польшча, Венгрыя, Славакія, Славенія – сфармавалі групу лідэраў. Для іх была характэрна не толькі больш паспядоўная і мэтанакіраваная рэфарматарская палітыка, але і высокая стартавая хуткасць рэформ. З 1992—1994 гг. ва ўсіх пяці краінах захаваўся ўпэўнены эканамічны рост. Значна ўзрасла актыўнасць інвестараў..., памярковай стала інфляцыя... Прынцыпова важнай рысай сучаснага развіцця краін-інсайдэраў усходнееўрапейскага рэгіёна стала набліжэнне галіновай структуры да постіндустрыяльнага тыпу... Зусім іншым застаецца эканамічнае становішча ўсходнееўрапейскіх краін-аўтсайдэраў, у ліку якіх апынуліся Албанія, Балгарыя, Румынія, а таксама большасць паўднёва-славянскіх дзяржаў... Несбалансаванасць і нізкая эфектыўнасць "шокавых" эканамічных пераўтварэнняў выклікалі тут асаблівае абвастрэнне сацыяльных праблем і сталі прычынай палітычнай дэстабілізацыі... Толькі да канца 90-х гг. у эканамічным развіцці Румыніі, Балгарыі, Харватыі вызначыўся станоучы зрух. Албанія, Боснія і Герцагавіна, Македонія, абноўленая Югаславія, насупраць, апынуліся за рысай беднасці".[1; с.169-170]

Спецыяльна трэба закрануць і ролю замежнай дапамогі ў трансфармацыі сацыяльна-эканамічнай сістэмы ў краінах ЦУЕ. Вопыт сведчыць аб пануючай ролі попыту на рэформы ў адносінах да замежнай дапамогі. Гэта "дапамога сапраўды аказваецца эфектыўнай усяго там, дзе дзякуючы своечасоваму і паспядоўнаму правядзенню рэформ могуць лёгка абыйсціся і без яе. Наяўнасць трывалай рэфарматарскай большасці аблягае працэдуру ўзгаднення і прадастаўлення дапамогі, а галоўнае, змяняе колькасць абвінавачванняў у неэфектыўнасці дапамогі".[4; с.56] Расійскія навукоўцы В. А. Мау і К. Э. Яноўскі лічаць: "Дапамога ў будаўніцтве новых інстытутаў – як палітычных, так і эканамічных – з'яўляецца прыярытэтным напрамкам прадастаўлення дапамогі. Ва ўмовах глыбокіх структурных рэформ будаўніцтва інстытутаў важней, чым уласна вытворчыя інвестыцыі, паколькі менавіта адсутнасць неабходнага інстытуцыянальнага асяроддзя становіцца галоўнай перашкодай на шляху прытоку інвестыцый. А прымусовае (дзяржаўнае) інвеставанне аказваецца краіне неэфектыўным з-за адсутнасці неабходнай інфраструктуры (перш за ўсё палітычных і праваахоўных інстытутаў).

Зразумела, інстытуты не ўзнікаюць імгненна, і на розных этапах рэформ на пярэдні план дзяржаўнай палітыкі вылучаецца фармаванне розных інстытутаў... На першых этапах постсацыялістычных рэформ ключавую ролю адыгрывала фармаванне інстытутаў, якія забяспечвалі макразканамічную стабільнасць, а датычна да Расіі – яшчэ і тых, што гарантавалі ад камуністычнага рэванша. Менавіта па гэтаму асноўная ўвага тады была нададзена стварэнню сучаснай канстытуцыі, бюджэтнага і банкаўскага заканадаўства, а таксама прыватызацыі. І толькі пасля гэтага можна было весці размову аб развіцці фінансавых рынкаў, рэформе працоўнага і сацыяльнага заканадаўства, рознага кшталту падатковых і сацыяльных навацых". [4; с.60-61]

І, нарэшце, важна адзначыць, што на сучасным этапе адбываецца "глыбокае ўваходжанне краін ЦУЕ ў адкрыты глабальны рынак, у сусветную эканоміку, прычым не сектаральна, а ўвогуле, што прымушае працаваць з улікам самых высокіх патрабаванняў і норм павышанай канкурэнтаздольнасці". [5; с.49]

Такім чынам, "у краінах ЦУЕ зацвердзіліся асновы рынкавай эканомікі: скасавана цэнтралізаванае планаванне, адбылася лібералізацыя цэн на большасць тавараў і паслуг, уведзена ўнутраная частковая канвертуемасць нацыянальных валют, знік таварны дэфіцыт. У ходзе рынкавых рэформ у 90-ыя гг. пераважалі тры галоўныя накірункі: лібералізацыя, фінансавая стабілізацыя, прыватызацыя". [2; с.644] Менавіта такім шляхам павінна ісці і Беларусь. Альтэрнатывы быць не можа.

Літаратура

1. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: Учебник для студентов высших учебных заведений. В 3 ч./Под ред. А. М. Родригеса и М. В. Пономарёва.--М. Гуманитарный центр ВЛАДОС, 2001.—Ч. 3: 1945—2000. – 568 с.
2. Мировая экономика: Учебник / Под ред. проф. А. С. Булатова.—М.: Наука, 2001. – 404 с.
3. Погорлецкий А. И. Экономика зарубежных стран: Учебник.-- Спб: Издательство Михайлова В. А., 2000. – 315 с.
4. Мау В. А., Яновский К. Э. Помощь постсоциалистическим странам: факторы эффективности // МЭ и МО.— 2003.—№6.
5. Кудров В. М. Полезный опыт системной трансформации // Современная Европа.-- 2006.-- №4. С. 35-50.

ТРАНСФОРМАЦИЯ БРАТСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В БЕЛАРУСИ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА: НА ПРИМЕРЕ МОГИЛЕВСКОГО БОГОЯВЛЕНСКОГО БРАТСТВА

С.М. Восович

Брестский государственный технический университет, г. Брест, Беларусь

Могилевское Богоявленское братство было восстановлено по предложению епископа Могилевского и Мстиславского Виталия 6 января 1883 г. Оно восстанавливалось с целью распространения грамотности и духовного просвещения, оказания помощи крайне нуждающимся и заботы о больных, заключенных и «душевно страждущих». Устав данного братства был утвержден могилевским епископом после согласования с губернатором 10 февраля 1883 г. А 13 февраля состоялось первое общее собрание Могилевского Богоявленского братства. С этого дня фактически была восстановлена культурно-просветительская, благотворительная и миссионерская деятельность данного православно-церковного учреждения.

После издания 13 июня 1884 г. «Правил о церковно-приходских школах» епископ Могилевский и Мстиславский Виталий предложил внести некоторые изменения в ус-